

SZEMLE

H. Boros Vilma: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp. 1967. 55 l. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei 54. sz.)

SZÉCHÉNYI Ferenc 1833-ban kelt végrendeletének egyik pontjában ezeket írja: „Tasner Antal titkáromnak jussanak minden könyveim, naplóm, kézírataim, jegyzékeim, és ő azokkal belátása és szabad akarata szerint tegyen . . .” Mindez alapján véve megnyugtató lenne, ha a gyakorlatban nem éppen ennek ellenkezője történt volna. A rendkívül becses anyag még Széchenyi életében szétszóródott. Tudjuk, hogy a Széchenyi nemzetség levéltára 1808-ban leégett Sopronban. A megmaradt és a később összegyűlt iratokat csak 1833-ban helyezték el az új levéltárban, melynek gondozását, az anyag rendezését az inkább régészeti kérdések után érdeklődő Paur Iván vállalta el. Mikor Széchenyi Döblingben írásait rendezi, a megváltozott körülmények folytán igen sok iratot feleslegesnek tart és meg akarja azokat semmisíteni. Sikertelenül azonban rábeszéli arra, hogy megkegyelmezzon írásainak s azokat 9 ládába csomagolva Sopronba küldje. Ez szerencsés lépés volt, mert a két évre rá bekövetkezett házkutatás után a bécsi rendőrség lefoglalta a még fellelhető iratokat s azokat hiába keresték történészeink. Csak az első világháború után sikerült azokat KÁROLYI Árpádnak megtalálnia a Staats-Archivban. A *Széchenyi-Akten* címen nyilvántartott iratok ma sincsenek a Magyar Tudományos Akadémia birtokában, mert 1936-ban történt hazakerülésük után az Országos Levéltárban helyezték el őket.

TASNER Antal, Széchenyi kitűnő titkára, tudatosan igyekezett egy helyre gyűjteni az anyagot. Nem rajta múltott, hogy ez csak részben sikerült. A pesti lakásán tárolt iratokat azután TASNER Géza (TASNER Antal fia) 1875-ben eladta az Akadémiának. A soprni és cenki iratok egy része is ide került. Mindezek után az Akadémia egy bizottságot küldött ki, mely 1882-ben

határozatot hozott Széchenyi műveinek megjelentetéséről. A díszes vállalkozás azonban a IX. kötet után a ráfizetés miatt abbamaradt.

Több sikerre vezetett a Széchenyi Múzeum megalapítását célzó törekvés 1905-ben. Itt, az Akadémia épületében berendezett teremben, a kéziratokon kívül képek, szobrok és emléktárgyak is helyet kaptak. A termet 1944-ben repülőakna találta el, így a tárgyi emlékek zöme megsemmisült. Megmaradtak azonban az 1943-ban a cenki kastélyból ideszállított fontos iratok.

SZÉCHÉNYI István iratainak nagy része így tehát a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárában van, és pedig a legfontosabb, legértékesebb része: csaknem minden művének kézírata, napló és jegyzetfüzetei, levelezése. A mostani újjárendezés az eddigieknél áttekinthetőbb levéltári rend kialakításának szükségletéből fakadt. A Kézirattár ezzel SZÉCHÉNYI műveinek teljes, kritikai kiadásához s az ennek alapján megírandó életrajzhoz teremtette meg a feltételeket. H. BOROS Vilma könyve pedig az elinduláshoz adja meg a szükséges tájékoztatást.

KÖHEGYI MIHÁLY

Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése (1854—1919). Bp. 1966. 61. l. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei 52. sz.)

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában évek óta folyó rendezés egyre könnyebbé és eredményesebbé teszi az itt kutatni akarók munkáját. Ennek keretében került sor az Akadémia kebelén belül működő Történettudományi Bizottság iratanyagának számbavételére.

Az Akadémia legrégebbi bizottsága — a Történettudományi Bizottság — állandó jelleggel 1854-ben alakult meg. Megalakul-

lását a szükség indokolta: a szabadságharc bukása után a nemzet figyelme (a reformkorhoz hasonlóan) fokozottan fordult múltja felé, ám sajnálatosan éreztették hiányukat a múlt feltárására vonatkozó forráskiadványok. Éppen ezért TOLDY Ferenc titoknak a történettudományi osztály kisgyűlésén azt az indítványt terjesztette elő, hogy támogasson az osztály egy, az Akadémia által kiadandó *Történeti Kútfők Tára* c. kiadványt, mert úgy vélte, hogy ez fontos, sőt szükséges, mert ezen keresztül az Akadémia a magyar történetírásban a kútfők tanulmányozására és a „pozitív” irány erőteljesebb kifejlődésére hatást gyakorolhat. A részletesen kidolgozásra kerülő program azután hosszú évtizedekre meghatározta az Akadémia kiadói tevékenységét is, hiszen a *Magyar Történelmi Tár* (ez lett a végleges cím) 1934-ig megjelent 28, a *Magyar Történeti Emlékek* 120 füzete mellett ennek a bizottságnak költségén került kiadásra a *Török-magyarokori Történelmi Emlékek* és az *Archivum Rákócziánium* mindannyiunk által ismert és sokszor használt sorozata.

A *Magyar Történelmi Tár* szerkesztését és kiadását 1878-tól a Magyar Történelmi Társulat vette át. Érdekes az az indokolás, amelyet az albizottság terjesztett ez alkalommal a Történeti Bizottság elé. Ebből az derül ki, hogy a XIX. század második felében már régebbi idő óta érezhető egy olyan folyóirat hiánya, amely az apróbb történeti forrásokat a nagyközönséggel megismerteti és ezzel felkelti figyelmét és érdeklődését a nagyobb történeti munkák iránt is. Mivel a *Történeti Tár* eddig határozatlan időközben és rendszeretlenül jelent meg, ezt a feladatot nem tudta betölteni. A Magyar Történelmi Társulat — éppen jellegénél fogva — közvetlen kapcsolatban áll azzal a közönséggel, amely érdeklődik a történelem iránt — folytatta indoklását az albizottság, — így sokkal könnyebben és célszerűbben teljesítheti ezt a feladatot. A kétoldalú kapcsolat azután gyümölcsözőnek bizonyult, mert a *Történelmi Tár* mentesítette az adatközléstől a *Századok*-at, mely a XIX. század utolsó negyedétől már a magyar történettudomány központi folyóiratának volt tekintendő. Az így felszabadult ívszámot azután nagyobb lélegzetű történeti munkák megjelentetésére lehetett fordítani.

Támogatta a bizottság a történeti forráskiadások, külföldi levéltárakban folyó másolások ügyét is. Ennek a munkának köszönhető elsősorban az a gazdag kézirat- és másolatgyűjtemény, amit ma a MTA Kézirtattára őriz. TOLDY halála után FRANKÓ Vilmos vette át a bizottság előadói tisztét. Jelentésében a megváltozott viszonyoknak, az időközben történt tudományos

haladásnak megfelelően körvonalazza az előtűnik álló munkát. Míg — írja jelentésében — a külföldi levéltáraknak hazánkat érdeklő okleveleit jóformán ismerjük és nagy részüket kiadtuk: az európai *könyvtárakban* felhalmozott kéziratanyag úgyszólván egészen ismeretlen előttünk. Ebben a vonatkozásban ma sem állunk a legjobban. A MTA Kézirtattárában folyó rendezési munkák azonban biztatók a jövőt illetően.

KÓHEGYI MIHÁLY

Ifjú szívekben élék? (Vallomások Adyról).

Gyűjtötte a Petőfi Irodalmi Múzeum Dokumentációs csoportja. Sajtó alá rendezte VEZÉR Erzsébet. A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Népművelési Propaganda Iroda közös kiadványa. 1969. 144 l. (Irodalmi múzeum 3.)

Huszonnégy vallomást közöl a kötet, szubjektív válaszokat egy kérdőív 7 kérdésére, abból a célból, hogy „okát kutat-suk annak a jelenségnek, miért csökkent az utóbbi években, évtizedekben oly jelentős mértékben ADY költészetének hatóereje”.

E kérdés akadémikusnak is tűnhet: igazuk van ugyanis azoknak, akik — e kötetben is — arra hivatkoznak: nincs ebben semmi rendkívüli, természetes jelenség, hogy a klasszikus értékű alkotások hatása egy időre csökken. Igazi tartalmát a kérdésnek, s így a könyvnek értékét, az adja, hogy a megkérdetettek közül többen (BENEDEK Marcell, LUKÁCS György, KOMLÓS Aladár, FEJA Géza, BENJÁMIN László és EÖRSI István) az ízlésváltozásnak a társadalmi-politikai folyamatban és helyzetben rejlő okait elemzik teljes nyíltsággal. Az irodalmi hatás változásának adalékai így — főként mert személyes vallomásokban! — valóban dokumentummá válnak.

LUKÁCS György példálul azzal magyarázza Ady hatása csökkenését, hogy 45 után a forradalmi mozgalom gyorsan manipulációs mozgalomba ment át, s a 40–50-es évek illúziós forradalmisága hamar kiábrándulásba torkolt. A párton belüli funkcioner-pátoszból való kiábrándulás miatt idegen a fiataloságnak ADY igazi és konkrét pátosza is, amely éles ellentétben áll e fiataloknak azzal a politikai cinizmusával is, amellyel — mondja — hosszú idő óta kísérik az eseményeket. BENEDEK Marcell arra utal, hogy az ő Ady-élményük kettős: politikai és esztétikai volt, mára ebből csak az esztétikai maradt. KOMLÓS Aladár mintegy ennek magyarázatul mondja: „Alakuló társadalmunkban nem hiszem, hogy jelen van Ady... amit Ady akart, azt

politikai erők, világpolitikai erők intézték el". FÉJA arra hívja fel a figyelmet, hogy a csupán esztétikai élménynek is jelentős korlátai vannak: a mai fiatalság az Ady-líra öszövetési utalásait egyszerűen nem érti. WEÖRES Sándor és VAS István pedig általánosabb síkra terelik a kérdést: „A múlt nálunk elhal”.

A hatástörténeti szempontnál — egy-egy megjegyzésben — olyan gondolatokat is felvet ez az interjú-kötet, amelyeket a további Ady-kutatásnak feltétlenül hasznosítani kellene. LUKÁCS ADY-nak össztársadalmi méretű, sőt, csak a Nyugaton belül is, izoláltságát, talajtalanságát hangsúlyozza. FÉJA és EÖRSI az Ady-líra intellektuális jellegét emelik ki, azt, hogy teljes filozófia elemezhető ki e versekből. Mindkét szempont érvényesítése Ady teljesebb, helyesebb megértését segítené elő, hosszas egyoldalúan politikai és politikailag is egyoldalú beállítása után.

Minden megkérdéztet a teljes Ady megismertetésének szükségességét hangsúlyozza. Az ízlés-kutatás, amit szintén céljaul tűzött ki e vallomás-kötet összeállítója, itt a könyvkiadás számára ad hasznos tanácsot. A teljes Ady-képhez ugyanis, mint közvetítőt, egy jó válogatás összeállítását tartják — s tartjuk — szükségesnek, első-sorban a kései Ady bemutatásával, s úgy, hogy lírájának minden témája megszólaljon.

A kérdések összeállításával, s azzal, hogy az interjúalanyok egyéniségét érvényesülni engedte, kettős dokumentummá avatta e vallomásgyűjteményt VEZÉR Erzsébet. Nemcsak ADY-ra és hatására, hanem azokra vonatkozóan is dokumentum ez a kötet, akik nyilatkoztak. Ilyen szempontból (úgy, hogy közben a tárgytól sem szakad el), a kettős-érvényűség szempontjából WEÖRES és FÁBRY vallomása a legértékesebb. WEÖRESÉ, aki az ismeretlen kutatásának szenvedélyéről beszél, és FÁBRYÉ, aki ADY lírájában a humánumban kiteljesedett magyarság példáját mutatja fel.

Az *Irodalmi múzeum* sorozat kezdeményezést csak helyeselhetjük, s ez a kötet — értékes anyag összegyűjtésével — a lehetőség helyes megvalósítását mutatja. Érdeemes folytatni ezt a gyűjtőmunkát. E kötetnek egy negatívumát, mint tapasztalatot, felhasználva a továbbiakban: olykor bizony szükséges a sajtó alá rendező erősebb beavatkozása. Előfordult ugyanis, hogy a különben helyes törekvés, az egyéniség érvényesülésének megengedése, visszajára fordult. Korlátok nélkül egyes vallomások nemcsak a kettős érvényességet törték meg azzal, hogy ADY-ról mondtak kevés érdemlegeset, hanem lényegileg a meginterjúvolt-

ról sem tudunk meg belőlük többet, mint hogy bőbeszédű vagy fellengzős. Egy kis „hütlenség” a dokumentummal szemben — akár jelezve is a rövidítést — az egész anyag értékét, arányosságát védené.

WINTERMANTEL ISTVÁN

Bihari Mihály: Egy gyorsíró feljegyzései.
Budapest 1969, Kossuth Kiadó, 222. 2 l.

Az írás-, könyv-, sajtótörténet kutatója szinte szükségképpen szembe találja magát a gyorsírás problémáival, az írott dokumentumok elvi és történeti vizsgálata szükségképpen ki kell, hogy terjedjen az emberek közt közvetítő jelrendszereknek erre a különleges, mindig létezett, de mindig újra felfedezni való alakzatára is. A *Magyar Könyvszemle* több közleménye jelezte — a folyóirat jelenleg legújabb folyamában is —, hogy ezt a területet sohasem tévesztettük szem elől. A gyorsírás történetének hazai múltja egy-egy fordulójára folyóiratunk a maga helyén felfigyelt.

Gyorsírástörténet, sajtótörténet és politikai történet szoros kapcsolatát vetíti elénk a magyar történelem egy hányatott korszakából ez a nem túl terjedelmes, de változatos visszaemlékezés. A szerző mintegy esztendeje fejezte be a kis könyvet és amikor ismertetésünk megjelenik, félve lesz, hogy eltávozott az élők sorából.

A gyorsírás tudomány, művészet, de ugyanakkor egy kissé mindig mozgalom is.

BIHARI rövid, jól meginduló mondataiból szinte magától értetődő folyamatnak látszik, hogy a gyerekkorban sokunknál közös élmény, a titkos írás kitalálása és használatának vágya hogyan vezet az iskolai gyorsírókörökön, iskolai, majd országos gyorsíróversenyeken át a gyorsírók különféle egyesületei, azután országos szervezetevéig az éppen BIHARI által alapított és vezetett első gyorsíró-szakszervezet felé. Párhuzamosan fut ezzel a fejlődéssel — mert hiszen a gyorsíráshoz fűződő igények és tények nyelvről nyelvre, országról-országra mások, az alapkiindulópontot a nyelvekhez és szükségletekhez alkalmazott speciális jelek át meg át színezik — magának a magyar gyorsírásnak az egyik legemlékezetesebb felívelése, az az idő, amikor a percenkénti 220 szótagról BIHARI, mesterének, FABRO Henriknek a módszerével a teljesítményt percenként 400 szótagra szöktették fel.

FABRO mellett BIHARI *Az Újság* szerkesztőségében kezdett dolgozni. Mint gyorsíró került a *Népszava* szerkesztőségi gárdájába is, ahol már az újságírás, majd a lapszerkesztés munkájából is kivette részét. A *Népszaváról* és egyes hírszolgálati szer-

vekről (*Magyar Tudósító*), főleg a munka technikai részleteiről, sok intím megfigyelése van a szerzőnek.

A gyorsírás történetéhez tartozik még a magyar parlamenti gyorsírás rendszerének és szokásainak néhol érdekes új részletekkel való megvilágítása. És végül a gyorsíró a politikai történet forradalmi sodrába kerül: a szociáldemokrata párt szerveiben, majd a Kommunisták Magyarországi Pártjában a gyorsírásról, beszédek, tanácskozássok pontos lejegyzésén alapul a tömegek tájékoztatása és felvilágosítása.

A könyvtörténet beszámolója BIHARI könyvről itt meg is kell, hogy álljon. A 133 napos proletárdiktatúra nagy napjait egy-egy új, a főszereplőket eddig nem tapasztalt fénytörésben felvillanó életrajzi részletek már a politikai történelem forrásai. De a forrásérték elbírálására már nem ez a rövid megemlékezés lesz hivatott.

A kis könyv kiállítása mintaszerűen csinos.

D. B.

Hoványi Gábor: Nem hagyományos osztályozó rendszerek és eljárások. (Közread. Országos Széchényi Könyvtár) (Könyvtártudományi és Módszertani Központ). Bp. Népművelési Propaganda Iroda. 1968. 48 l. 23 cm. (Könyvtárgépesítési Füzetek 4.) (Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai 29.)

Ez a fölöttébb sűrített, tömör kis összeállítás azt tűzi ki feladatát, hogy „a könyvtárügy és szakirodalmi tájékoztatás vezető szakemberei számára áttekintést adjon azokról a külföldi osztályozó rendszerekről és eljárásokról, amelyek hazai bevezetése célszerű lehet.” A kissé ezoterikusan hangzó célkitűzés teljes mértékben indokolja az a körülmény, hogy a kitűnő szerzőnek mindössze két ív terjedeleme állott rendelkezésére. Ezen a két íven kellett képet adnia a gombamódra szaporodó osztályozó rendszerekről és eljárásokról, vizsgálnia e rendszerek és eljárások bevezetésének feltételeit, értékelnie őket és kritikát gyakorolni fölöttük, s végül még azt is meg kellett állapítania, hogy a különböző osztályozó rendszerek és eljárások milyen előképzettséget kívánnak meg az osztályozótól.

Elismerés illeti HOVÁNYIT feladatának kitűnő megoldásáért. Sikertől összefoglalással az osztályozó rendszerek és eljárások öt csoportját alakította ki: 1. kézi osztályozó eljárások és rendszerek, 2. kézi lyukkártyás osztályozó eljárások és rendszerek, 3. gépi lyukkártyás rendszerek, 4. mikrofilm rendszerek, 5. elektronikus számítógépes rendszerek. Minden csoportnak külön fejezetet szentel és ennek keretében

típusok szerint tárgyalja a kiválogatott rendszereket. Egy-egy rendszer alapelveinek sommás ismertetése után pontokba foglalva sorolja fel a kérdéses rendszer előnyeit és hátrányait, legmegfelelőbb alkalmazási területét, s az osztályozótól megkívánt szakképzettséget, illetve intelligenciát. Még arra is módot talál, hogy számot adjon az egyes eljárások és rendszerek legsikerültebb külföldi alkalmazásáról, valamint irodalmáról.

Kitűnő formai megoldás, az uralkodó szempontként érvényesülő rövideg és helymegtakarítás érdekében, hogy a szerző külön „értelmező szójegyzéket” csatolt a munka végéhez, amely „az osztályozás szaknyelvében használt, de a tárgykörben kevésbé járatosak számára esetleg ismeretlen kifejezéseket és értelmezésüket foglalja magában.” A szójegyzék nem akar definíció-gyűjtemény lenni, csak a szöveg megértését szeretné könnyebbé tenni és „az eredetileg szűkebb szakmai körnek írt tanulmány szélesebb körű felhasználását kívánja elősegíteni.”

Sajnos azonban meg kell állapítanunk, hogy a szerencsés formaválasztás és a legjobb igyekezet sem tudta exoterikussá tenni a helyszűke miatt rövidere szabott tanulmányt. Pedig a külföldi fejlődés felől kevésbé tájékozott osztályozóink nagy szöveggel forgathatnák és bizonyára szívesen forgatnák is, különösen ha kissé megnyerőbb külalakban jelent volna meg. Több és jobb papírt kérünk az ilyen komoly munkával és nagy szakértelemmel megírt művek számára!

TAKÁCS MENYHÉRT

Dembowska, Maria: Documentation and Scientific Information. Outline of Problems and Trends. Translated from Polish (by H. DUNIN). Warsaw 1968, 154 p.

A kötetet szerzője a Lengyel Tudományos Akadémia Könyvtára igazgatója. Tekintettel a könyvtár nagy mértékű tudományelméleti, tudomány módszertani, tudományos tájékoztatási és tudomány-szervezési specializáltságára, a szerző — megfelelő forrásmunkák közelségében — nemzetközi színvonalon tudta feltárni témáját. Műve 6 fejezetre oszlik.

Az első fejezetet, a *bevezetést* a „dokumentáció” szó jelentésének meghatározásával kezdi a szerző, de a szó elterjedésének rövid történetét is összefoglalja. Megtudjuk ebből, hogy a kifejezés a dokumentációs tevékenység jelölőjeként először Franciaországban jött divatba; ugyanakkor angol nyelvterületen nehezen terjedt: itt inkább az „information”, magyarul „informálás”

megjelölés járta. Volt olyan felfogás is, amely szerint a „dokumentáció” sokkal szélesebb jelentéssel rendelkező fogalom, mint az „informálás”, úgyhogy ez utóbbit a dokumentáció egy sajátos feladatkörének kell tekintenünk. Dembowska ugyanakkor ismerteti az ellenvéleményt is, amely szerint éppen az informálás a szélesebb körű fogalom. Ő maga a dokumentációt és az informálást két külön tevékenységnek tartja: ezért mutatkozik könyve fejezet-címeiben mindig egymás mellett, egyenrangú fogalomként a két kifejezés. Am a történeti tudnivalók címén nemcsak szakkifejezés-történetet ad, hanem a dokumentáció címén végzett tevékenység múltjába is bepillantást nyújt (bibliográfia-történet, a könyvtárak mellett jelentkező dokumentációs központok története stb.)

A *dokumentáció és a tájékoztató tevékenység* c. fejezetben több kérdéskört tárgyal: 1. Mely forrásokból érkezik az információs-anyag? (Válasza, hogy a folyóirat, a szabadalmi leírás, a gépelt kézirat, az audio-vizuális anyag, stb. a legfőbb forrástípus). 2. Legeredményesebben milyen formában lehet feltárni az információs anyagot? (katalógus, központi katalógus, egyszerű bibliográfia, annotált bibliográfia, szintetikus informálás formájában; az utóbbi ismeretlen típus példaként említi a nagyobb publikációs termés-anyagról készített téma-tanulmányok összeállítását). 3. hogyan valósulhat meg a tájékoztatás kommunikációja? (A szerző szerint bibliográfiai kartotékrendszerek, szétküldött annotáció, leíró bibliográfiák, analitikus bibliográfiák, szintetikus informálás, tárgyszójegyzékek, valamint személyesen nyújtott tájékoztatás formájában).

A 3. fejezet: *a dokumentáció és a tudományos tájékoztatás kérdései* címével kissé megtéveszti az olvasót. Ennek alapján ugyanis arra gondolhatnánk, hogy ebben a fejezetben bizonyos témakörökre felbontva esik szó a dokumentáció és a tudományos tájékoztatás felmerülő problémáiról. A csalódás azáltal ér bennünket, hogy nem témakörök szerint csoportosítva olvassuk itt e problémák anyagát, hanem 3 nemzetközi értekezlet napirendjének leírásához kapcsolódva, valamint a nemzetközi bibliográfiai központ: az International Institute of Bibliography (a FID elődje) felállításának története kapcsán. E fejezetben tehát a FID létrejöttét megelőző nemzetközi bibliográfiai és dokumentációs intézmények rövid történetének (P. Otlet koncepciójának), valamint az 1937-ben rendezett *Congrès Mondial de la Documentation*, az 1948 júniusában és júliusában tartott *Royal Society Scientific Information*

Conference és végül az 1958-ban Washingtonban megtartott *International Conference of Scientific Information* eseményorozatának és tematikájának leírását kapjuk.

A *dokumentáció és a tudományos tájékoztatás fejlődésének mai irányzatai* c. fejezet már valóban könnyen áttekinthető anyagot nyújt a dokumentációval és a tudományos tájékoztatással kapcsolatban felmerülő témákról. A szóba kerülő témák a következők: 1. az elsődleges közlemények, 2. a másodlagos közlemények, 3. az osztályozás, 4. a dokumentáció valamint a tudományos tájékoztatás gépesítése, 5. a dokumentumok kiadói és másolási joga, 6. a dokumentalisták és tudományos szervezők képzése, valamint 7. a dokumentációs és a tudományos tájékoztatási szervezetek problematikája. — Érdekes a közleménytípusokkal kapcsolatban adott szétválasztás: *elsődleges közleménynek* azokat a kiadványokat tekinti a szerző (a *Modern Doc. and Inf. Practices*. The Hague, 1961. FID publ. 334. alapján) „melyek tényszerű információkat a maguk eredeti, rövidített formájukban közlik”, *másodlagos közleménynek* tart viszont minden dokumentációs említést (bibliográfia, annotáció, recenzió, stb.). Véleménye szerint a dokumentalistáknak fokozott figyelemmel éppen ezen másodlagos közlemények iránt kell lenniük. (Ez megvalósult a VINITI-nél és a CNRS dokumentációs osztályánál, melyek kizárólag másodlagos közleményeket állítanak össze országos szinten.) A másodlagos közlemények (főleg bibliográfiák) nemzetközi méretű kiadására is történtek kísérletek. Meghatározott szakterületeken belül (kémia, fizika, biológia, építészet), de az Internat. Committee for the Documentation of Social Sciences keretében a humán tudományok terén is (pl. szociológia, közgazdaság, politikai tudományok stb.) nagy nemzetközi együttműködés tanúi vagyunk. — Az osztályozással kapcsolatban a szerző hivatkozik arra a megfigyelt tendenciára, hogy az ún. szisztematizáló szakozások helyébe lassan helyenként (vö. pl. RANGANATHAN kezdeményezését) az ún. analitiko-szisztematikus osztályozás lép, ami a szakozásnak és az ún. „tartalomelemzésnek” bizonyos egybekapcsolása.

Számunkra az 5. fejezet mutatkozik legérdekesebbnek, ez tartalmaz ugyanis legtöbb olyan vonatkozást, amely egy új kutatási terület: az információ-elmélet felé mutat. A fejezet arról szól, hogy *miként válnak önálló tudományos diszciplínákká a dokumentáció és a tudományos tájékoztatás*. Persze ezek DEMBOWSKA szerinti tudomány voltát éppúgy megkérdőjelehetjük, mint ahogyan a könyvtártudományt, de itt a tudománynak, vagy nem-

tudománynak minősülés kérdése nem kerül szóba, hanem inkább az a ténymegállapítás, hogy manapság mind többen és többen kezdenek foglalkozni a dokumentáció és a tudományos tájékoztatás elméleti kérdéseivel. Az ilyen kérdésekkel való foglalkozás szükségessége édes formában merült fel — úgymond a szerző — Washingtonban, 1958-ban és jelenleg elsősorban három országban (SZÜ, USA, Anglia) folynak ilyen kutatások (A Szovjetunióban a VINITI keretében, az USA-ban több kutató központban, Angliában az ASLIB égisze alatt).

A dokumentáció és a tudományos tájékoztatás önálló diszciplinává válásával kapcsolatban — folytatja a szerző — e kutatások egyik legjellemzőbb vonása: komplex voltak, ti. ezek művelése érdekében egyszerre több tudományterületnek (szakembergárdának) kell összefognia a siker érdekében.

A szerző szerint a tudományos tájékoztatásnak, mint a tudományos munka egy önálló területének „a tudományos kutatás egyéb szintereivel — tehát elméleti és kísérleti vizsgálódásokkal” (109. l.) kell kapcsolatban állania. Magának a tudományos tájékoztatás elméletének pedig az általános „informálás-tudománnyal” kell közös alapot képeznie. B. C. VICKERY szerint (Aslib Proc. 1964. 79—91. l.) az információk a forrástól a használóig több csatornán haladnak keresztül: 1. elsődleges közlési forma 2. a közlemény eljut *a*) egy könyvtárba, vagy *b*) egy dokumentációs kiadványba kerül bele adat róla. 3. A dokumentációs kiadvány maga is eljut a könyvtárba. 4. Az információ eljut a használóhoz, aki vagy elsődleges, vagy másodlagos közlemény formájában veszi ezt tudomásul. — Az információ-továbbítódásnak ezt az itt változtatott folyamatát DEMBOWSKA alkalmas modellnek fogadja el. A kötetben erről ábrát is találunk (VICKERY-től átvéve), amely az említett 4 ponttól csak abban különbözik, hogy az első pont: az információ-forrás pontja több publikációs forma felé ágazik szét, szemléltetve a tényt, hogy egyazon információ több publikációs formában egyaránt jelentkezhet. A publikációs formák közül csak egyesek jutnak könyvtárba és a használók sem tudnak minden információdepózitóriumot igénybe venni. Mindezek a megszorítások persze nemcsak az elsődleges, de a másodlagos közleményekre is érvényesek.

A kötet utolsó fejezete, az *utólagos megjegyzések*, arra utal, hogy az említett új tudományterület: a tudományos tájékoztatás, számos egyéb területtel: a könyvkiadással, a könyvtárüggyel, a dokumentáció- és bibliográfia-tannal és végül a le-

váltár- és múzeum-üggyel is kapcsolatos. Ezek közül az egyik legfontosabb a könyvtárüggyel és a dokumentációs feladatokkal való kapcsolat, úgy hogy a tudományos tájékoztatásnak sokszor éppen ezekből, vagy — ha a könyvtár és a dokumentáció egy helyen van — ebből a közös „műhely”-ből kell kiindulnia.

Az áttekinthető beosztású kis kötetet, amely rokon típusú hazai munkáinkat előnyösen egészíti ki, gazdag jegyzet-anyag, bő bibliográfia és névmutató teszi még használhatóbbá.

BÜKY BÉLA

A tárgyszó és a tárgyszókatalógus.
[Szemle.] (Szerk. és ford. SZILÁGYI Tibor —.) Bp. 1968. NPI. 231 p. /A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai 25./

Magyarországon az utóbbi negyedszázad alatt osztályozási kérdésekkel általában alig foglalkoztak. Az osztályozás fogalma alatt elsősorban az Egyetemes Tizedes Osztályozás elméleti és gyakorlati problémáit értették. Az angolszás országokban elterjedt tárgyszavazás és tárgyszókatalógus szerkesztésének kérdéseire a hazai irodalomban csak elvétve találunk adatot. A tudományok és ezzel együtt a tudományos rendszerezés gyors változásait alig tudja könyvtári osztályozó rendszer nyomon követni, ezért került az érdeklődés előterébe a gépi adatfeldolgozásra is alkalmas, a rugalmas, a modern tartalmi feltárás követelményeinek is megfelelő tárgyszavazás.

SZILÁGYI Tibor szerkesztésében, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ gondozásában megjelent szemle igen helyesen a kérdést történeti fejlődésében mutatja be, alapprogramokkal ismert meg és egyben a tárgykör klasszikusainak munkásságával. Ismertetéseit azonban korunk igényeihez méri és kritikával adja közre. CUTTER, Charles Ammi ismert szabályzatából (*Rules for a dictionary catalog*) a tárgyszavakra vonatkozó rész a téma bevezetésének tekinthető. Az ezen alapuló, széles körben elterjedt gyakorlathoz ad HAYKIN, D. S. gyakorlati útmutatójának kivonatos fordítása már bővebb ismereteket. A fokozatosság elvét követve COATES, E. J. nagyobb tanulmánya az egész kérdéskört összefoglalja, egyben a modern, logikai-szemantikai alapú törekvések tömör összefoglalása, mely foglalkozik a tárgyszavak és indexek kapcsolatával is.

A tanulmányok után a *State of Library Art* c. kiadványból FRAREY irodalmi szemléje bővíti ismereteinket kritikájával és értékelésével. Ezt ASCHENBORN szakirodalmi

szemléje követi, mely a német szemlélet-egészíti ki az eddig tárgyaltaikat. A szemlékben közölt gazdag bibliográfiát még teljesebbé teszik a függelékben közreadott szakirodalmi jegyzékek: DRINA professzor elsősorban a középeurópai és szovjet irodalomra helyezte a hangsúlyt, míg a Library Literature-ből válogatott szakirodalom napjainkig egészíti ki a témát.

A válogatás a téma irodalmából és a kiválasztott irodalomból a tömörítés színvonalas és széles körű volt. A kiadvány valóban többet ad, mint szerény címe. Szemle, amely azonban megismertet a kérdéssel és egyben felhívja a figyelmet, hogy az osztályozás elméletével és gyakorlatával nem foglalkozunk fontosságához mérten eleget. Gyűjteményeink tartalmi fel-táartsága, hozzáférhetősége nem lehet közömbös sem a könyvtárosoknak, sem a könyvtárakat használó kutatóknak. A kiadvány kellő alapot nyújt, hogy az érdeklődők ismereteiket bővíthessék és a közölt irodalom alapján tovább tanulmányozzák a témát, de kellő alapot nyújt ahhoz is, hogy elsősorban kisebb szakgyűjtemények a közölteket alapján tárgyszókatálogust szerkesszenek. Jó szolgálatot nyújt a könyv a hazai terminológiai megszilárdításához is.

FARAGÓ LÁSZLÓNÉ

Spillner, Paul: Ullstein Abkürzungslexikon. Frankfurt a. M. — Berlin, 1967. Ullstein. 407 p. — **Saur, Klaus Gerhard: Internationales Verzeichnis von Abkürzungen von Verbänden, Behörden und Organisationen I—2. T.** München — Pullach, 1968. Verl. Dokumentation. 1148 p. (Handbuch der technischen Dokumentation und Bibliographie. 9. Bd.)

A két új német rövidítésgyűjtemény mind célkitűzését, mind feldolgozásmódját tekintve csakúgy erősen különbözik egymástól, mint használhatóságát és értékét illetően. Az első ún. nemzeti rövidítésgyűjtemény: egy nyelvnek — itt a németnek — rövidítéseit gyűjti össze és adja át a használóknak. A másik típust nemzetközi rövidítésgyűjteménynek szokták nevezni: ez több nyelvre terjed ki. Az első fajta annál tökéletesebb, minél teljesebb: az illető nyelv minden életterületéről lehetőleg minden rövidítést felölel. A másik típusnál — az elképzelhető anyag óriási terjedelme miatt — teljességről már ab ovo nem igen lehet szó, de ez is célul tűzheti ki a lehető teljességet, ha magát a gyűjtési kört korlátozottan szabja maga elé. Ha most már ezeket az elveket a fent említett két új kiadványra alkalmazzuk, a következőket állapíthatjuk meg:

Az első mű nagy lépést jelent afelé,

hogy létrejöjjön az évtizedek óta esedékes, de eddig hiába várt teljes német nyelvű rövidítésjegyzék, mivel az eddigi vagy egy tucatnyi kísérlet ezt a célt még csak meg sem közelítette. Most végre az úttörők egyike, a ma már hazájában is elismert dokumentációs szakíró, Spillner, ezzel a nyilván óriási gyűjtőmunkát igénylő feladattal szinte teljes sikerrel birkózott meg. Az igazán gazdag anyag pusztán rátekintésre hiánytalannak látszik, alaposabb vizsgálatnál azonban kiténik, hogy még mindig akadnak hiányok, hogy csak a sajtóügynökségek rövidítésére utaljunk, amelyeket pl. a szovjet BLUVSTERN legutóbbi kitűnő angolszász acronym-összeállításával jóval nagyobb számban közöl, vagy azon rövidítések egynemelyikére, amelyeket pl. a nyugatnémet könyvtárügyben szabványosítottak, de itt hiába keressük. A meglévő anyag azonban így is messze meghalad minden előbbt és egy újabb kiadás már szinte a tökéletes német rövidítés-gyűjteménnyé fejleszthető.

Ami a másik jegyzéket illeti, az „egyesületek, hivatalok és szervezetek” rövidítéseit ígéri vagy 20 nyelvből, az összes földrészről, tehát eleve lemond a bővebb értelemben vett szóró rövidítésekről, szigorúan csak acronymákat (más szóval iniciálékat, tehát csak kezdőbetűkből összeállított rövidítéseket) közöl, de a gyűjtési terület megnevezése annyira általános, hogy szinte minden belefelel a tudomány, nevelésügy, gazdasági élet, kultúra, szociális viszonyok, sport, közegészségügy, sajtó, államigazgatás, politika stb. stb. köréből. Ennek megfelelően: bár a nyújtott anyag elismerésre méltóan gazdag — különösen értékes az aránylag sok új rövidítés a fejlődő országokból — a hiányosságok természetesen még szembevetőbben jelentkeznek, mint a szerényebb célkitűzésű SPILLNER-félenél. Összehasonlítva az új nemzetközi gyűjteményt az eddig megjelent hasonlókkal, megállapíthatjuk, hogy bár SAUR a régiek anyagából is bőven merített és igen jelentős új anyagot is feltárt, gazdagság tekintetében nem múlja felül elődeit olyan mértékben, ahogyan azt új anyaga lehetővé tette volna, ha régebbi forrásaiból minden fontosabbat átmentett volna.

Ami most már a két jegyzék feldolgozási módját illeti, e tekintetben az eredményt a megbízhatóság mértéke szabja meg. Nos hát, itt a mérleg szembeeszköze a SPILLNER-féle kiadvány javára billen. Igaz, hogy az ő feladata — mint említettük — lényegesen könnyebb és egyszerűbb volt, mert jóformán csak anyanyelvén kellett dolgoznia. (Az elforduló latin szavak és a közismert internacionális szervek rövi-

dítsései nem jelentettek nagyobb nehézséget). De még így is minden dicséretet megérdemel: lelkiismeretes gyűjtő és igen gondos feldolgozó munka jellemzi; tökéletesen megbízható, még sajtóhiba is elenyészően csekély számban található benne. Célját tehát elérte: hézagpótló, hasznos segéd-könyvet nyújtott az érdekelteknek. Az Ullstein-cég nagy szolgálatot tett ennek a könyvnek a publikálásával, amelynek bizonyára rövidesen második kiadására is sor fog kerülni, már csak a külföldi érdeklődés előreláthatólag élénk volta miatt is. Szeretnénk remélni, hogy akkor a könyvnek mostani tetszetős, de nem eléggé időálló kiállítása is előnyösen megváltozik és olyan lesz, holgy hosszú távra is kielégíti majd a használók igényét. — Sajnos, a SAUR-féle gyűjtemény feldolgozási módjáról távolról sem nyilatkozhatunk ennyi elismeréssel. Igaz, itt a feladat sokkal nehezebb volt, mert egy sereg idegen nyelvvel kellett megbirkózni. A világnyelvekkel nincs is nagyobb baj — bár sajtóhibák e vonatkozásban is szép számmal vannak —, az ún. kisebb nyelveknél és államoknál azonban (cseh, szlovák, lengyel, horvát, szlovén, magyar stb.) elég sok a felcserélés és tévedés, ami azt a gyanút kelti, hogy már magában az anyaggyűjtésben is hibák történtek, nem csak a feldolgozásban, ahol pl. nem ritkán két, betűről betűre azonos tétel egymás utáni megismétlése teljesen érthetetlen. Bosszantó és megengedhetetlen a diakritikus jelek gyakori elhagyása is. Az eredmény az, hogy amíg a nyugati nyelvek anyaga általában megbízható, a kisebb nyelvekre vonatkozólag itt kapott útbaigazítás csak első irányításnak és általános tájékoztatásnak fogadható el és azt ajánlatos első kézből származó forrásban felülvizsgálni, mielőtt tudományos vagy könyvtári célokra felhasználnók. Alig hisszük persze, hogy a „Verlag Dokumentation”-nak, amely ezt a művet, mint a „Handbuch der technischen Dokumentation und Bibliographie” 9. kötetét ajánlja be, ilyen korlátozott használhatóság lett volna a célja; ha azonban komolyan veszi nemesen becsvágyó célkitűzéseit — „egy nemzetközi standard kézikönyv (Nachschlagewerk) első kiadása”, mondja az előszó — akkor elsősorban az érdekeltek feltétlen bizalmát kell a hibák radikális kijavításával kiérdemelnie.

MORAVEK ENDRE

The Dewey Decimal Classification. Outlines and papers presented at a workshop on the teaching of classification December 8—10, 1966. Ed. by: Maurice F. TAUBER, Carlyle J. FRAREY etc. New York, 1968. 121. 1.

A könyvtártani főiskolákon folyó osztályozás-tanítás tárgyában konferencia sorozatot rendeztek Amerikában. Az első értekezletre készült előadásokat és tervezeteket tartalmazza ez a könyv. A szóban forgó értekezlet a Columbia Egyetem Könyvtártani Főiskolájában tartották 1966. dec. 8—10. között. Részt vettek nem csak az osztályozás főiskolai előadói, hanem a könyvtárak és más szervek gyakorló szakozói is. Elsősorban a Dewey-féle Tizedes Osztályozás került megvitatásra, mert ez „a legrégibb a modern osztályozási rendszerek között” és „ma a legelterjedtebb az amerikai könyvtárakban”.

Az oktatási gyakorlatban felmerült problémákat hét pontban foglalja össze a könyv előszava: 1. A Dewey-rendszer általános jellemzői, 2. a Tizedes Osztályozás egyes osztályainak fejlődése és sajátos tulajdonságai, 3. a rendszer alkalmazása a gyermek-, iskolai-, és felnőtt-könyvtárak anyagára, 4. a Tizedes Osztályozás egyes kiadásai között mutatkozó eltérések, 5. a katalogizáló és osztályozó pályára nevelés kiállításai, 6. a könyvtári osztályozás funkciójára vonatkozó nézetek, 7. oktatási segéd-eszközök és módszerek. Ebben a témakörben mozog a kötet tizenkét tanulmánya. Mindmennyi nagy felkészültséggel és pedagógiai gyakorlattal megírt, gondos munka.

TAKÁCS MENYHÉRT

Guastavino Gallent, Guillermo: El deposito legal de obras impresas en España. Su historia, su reorganizacion y resultados 1958—1961. Madrid, 1962. Direccion General de Archivos y Bibliotecas, 264 p.

A kötelepéldányügy egyik neves szakértője — ma a spanyol Nemzeti Könyvtár főigazgatója, korábban az állami köteles példányintézettség vezetője — könyve első fejezetében a kötelepéldányügy általános fejlődéséről nyújt áttekintést, — általában ismert adatok alapján. Itt egyik fogalmi meghatározása figyelemre méltó: a korai kötelepéldány szolgáltatást „regale”-nak, királyi jognak tartja, mely az idők folyamán a nemzeti könyvtárak szerzett jogává alakult át. Jelzi, hogy a közismert svájci megoldáson kívül Belgium, Hollandia és a Vatikán is szerződés s alapon rendezte a kérdést. A szinte általános nemzetközi gyakorlattól eltérően Spanyolországban nem a nemzeti könyvtár, hanem a könyvtárak és levéltárak főigazgatósága alá tartozik a kötelepéldányügy intézése. Részletesen kitér a kötelepéldányok s a nemzeti bibliográfia, kiadványstatisztika és dokumentáció viszonyára.

A történeti fejlődést illetően: a spanyol

kötelesepéldány eredete a XVI. századba nyúlik vissza: az Escorial könyvtára s a kormányzat egyes tagjai — jogszabály nélkül — már ekkor kaptak példányokat (inkább „tisztelet”-példányokat) a kiadók-tól, nyomdászoktól. A spanyol nemzeti könyvtár elődjét, a Királyi Könyvtárát 1711-ben létesítette V. FÜLÖP; az új könyvtár részére egy 1716-ban megjelent jogszabály biztosította a kötelesepéldányt. Ezt a rendeletet számos esetben felújították; bővítették a jogosult állami tisztségviselők és közhivatalok körét, de a két régi tudományos könyvtár (az Escorial könyvtára és a Királyi Könyvtár) kedvezménye változatlanul megmaradt, kiadványfajtákkal bővült. 1857-ben indult meg a Királyi Könyvtár szerkesztésében a kötelesepéldányok alapján a Boletín Bibliográfico, a spanyol nemzeti bibliográfia előfutárának kiadása. A szolgáltatás rendszerességével kapcsolatban — a többi európai államokhoz hasonlóan — állandó problémák merültek fel (különösen a példányszámot illetően). Így került sor 1879-ben — a szellemi tulajdonról szóló törvény keretében — a példányszám csökkentésére. Az új jogszabály csak a nemzeti könyvtárnak, a gazdasági minisztériumnak és az illetékes tartományi könyvtárnak adta meg a jogot. A ma is érvényes legújabb jogszabályt 1938-ban előzte meg egy részletes. a történeti hagyományokra messze-menően építő intézkedés, mely azonban a rendszeres szolgáltatás biztosítását szintén nem tudta megvalósítani.

A spanyol kötelesepéldányügy ma az 1957. évi törvény s annak 1958-i végrehajtási utasítása alapján áll. A jogszabályok háromban szabják meg a szolgáltatandó példányok számát (a számozott és luxusjellegű kiadványok esetében is). Kivételek a hanglemezek (2 pld.), a Braille-könyvek, filmek és műszaki aprónyomatványok (1—1 pld.). A példányokat a helyi kötelesepéldány-kirendeltséghez kell beszolgáltatni; ezek a 3, ill. 2 példányos szolgáltatásokból egyet az illetékes tartományi gyűjteménynek adnak át. A többit, valamint az egy példányos szolgáltatásokat felküldik a fővárosi kötelesepéldány-központba. A központ a Nemzeti Könyvtárnak minden nyomtatványból két példányt, minden lemezről és filmből egy példányt ad át. A barcelonai hanglemeztár egy példányt kap a hanglemezektől. A madridi kiadású könyvek és aprónyomatványok egy példányát a Servicio Nacional de Lectura, a periodikus kiadványok egy példányát a madridi köz-könyvtárak kapják.

A kötelesepéldány-központ havonta adja ki pontos címfelvétellel és szakozással a kötelesepéldányok jegyzékét; e kiadvány

alapján készül a *Bibliografía Española* éves kötete.

A jogszabályokat utóbb kisebb kiegészítések követték; ezek a szolgáltatásra kötelezett kiadványfajták közül kiemelték a postabélyegeket és a szerzetesrendek terjesztésre nem szánt belső kiadványait (a hivatali úrlapok, kereskedelmi reklámok, családi és magánjellegű nyomtatványokon kívül).

A kötet tekintélyes része statisztikai táblázatokat és grafikonokat nyújt. Ezek alapján megállapítható, hogy az új jogszabály óta kb. négyszeresére emelkedett a nyilvántartott kiadványok száma. Érdekes módon az irodalmi termék terén a leggazdagabb Barcelona (34%); Madrid 32%-kal követi, míg az ország többi része 34%-ban veszi ki részét. A központba beszolgáltatott példányok 80%-a a Nemzeti Könyvtárba, 12%-a a madridi köz-könyvtárakba, 7%-a a Servicio Nacional de Lectura-ba s 1%-a a barcelonai hanglemeztárba kerül.

A spanyol rendszert a szervezeti hovatartozás, ill. a decentralizáció és a vidéki könyvtárak szervezett ellátása teszi érdekessé.

TÓTH ANDRÁS

Sticker, Bernhard—Klemm, Friedrich: *Wege zur Wissenschaftsgeschichte.* Wiesbaden 1969. Franz Steiner Verlag 153. 1. 7 fénykép.

A 75. ill. 80. születésnapjukat ünneplő hét nyugatnémet, a szakkörök által nálunk is ismert tudománytörténész (HAMMER, Franz; HOFMANN, Joseph E.; MEYER-ABICH, Adolf, PLESSNER, Martin; SCHMANK, Hans; STEUDEL, Johannes és VOGEL, Kurt) önéletrajzt foglalja össze a szépen kiállított, a tudományos munka végzésére ösztönző érdekes munka. A könyv, amint címében is megadja, annak az útnak az ábrázolására törekszik, amelyen át e neves tudósok a tudománytörténet kutatásához eljutottak és kimagasló eredményeket értek el. A hét önéletrajz elolvasása hét alapján különböző tudósegénység életét, tevékenységét, gondolatait foglalja össze. A tudománytörténet e hét „pionírja” önéletrajzt a könyv nem foglalta össze, belőlük tanulságot nem vont le, mégis a hét önéletrajz alapos tanulmányozása lehetőséget nyújt a tudománytörténet kutatása kezdeti szakasza tekintetében bizonyos általánosnak tekinthető következtetések levonására, és úgy érezzük, hogy e következtetések talán tudománytörténettel foglalkozó fiataljaink számára hasznosíthatók.

Valamennyi önéletrajzíró hangsúlyozza, hogy kezdettől fogva fennállott történeti

érdeklődésük és a tudomány historikuma iránti vonzódásuk dacára autodidaktaként szereztek meg a szükséges ismeretanyagot, hogy tanulmányaik idejében az egyesek szerint túlzott, mások szerint nagyon is kívánatosnak vélt „egyetemi tanzabadság” keretében ötletszerűen tanultak, könyvtárosi ismereteik teljesen hiányoztak, a bibliográfiái lehetőségekkel élni nem tudtak, nem értették és érezték a dokumentáció nyújtotta lehetőségek fontosságát. Ezért ezen ismeretek nyújtását a jövő kutatói részére elengedhetetlennek tartják és ezek biztosítására tanítványaik körében maguk is törekedtek. (STEUDEL J. HOFMANN J. E., VOGEL K. különösképpen). Nagyon hiányolták a tudománytörténet tekintetében alapvetően fontos tudományos műveknek kritikai kiadásait, ezen túlmenően egyes kiemelkedő tudósok egész életművének megfelelő formában rendelkezésre állását. Ezért F. HAMMER életcélul KEPLER irodalmi hagyatékának, hírneves műveinek kritikai kiadását tűzte ki.

H. SCHIMANK önéletrajzában rámutat arra a helytelen, de világszerte meggyökeresedett gyakorlatra, hogy gyárak, vállalatok, intézetek jubileumaikat egy-egy főleg a vezetőség fényképeit, a termékek reklámozását szolgáló díszalbumokkal ünneplik és hangsúlyozza MATSCHOSSnak a német mérnökök társasága (VDI) ügyvezető igazgatójának hasznos kezdeményezését, miszerint Matschoss odahatott, hogy az egyes nagy vállalatok multjukat megfelelő tudományos szakszerűséggel dolgoztassák fel, jól képzett tudománytörténészek révén, és hogy a tudományos kritikái tekintetben is jól megalapozott műveket a VDI kiadó révén történt megjelentetésével tekintélyben emelte, de egyben a technika és ezen túlmenően a tudománytörténet részére is publikációs lehetőséget biztosított. Így vált lényegében a VDI (Verein Deutscher Ingenieure) a természettudományok története irányítójává.

Ismételten felmerült a kérdés, a természettudományok és az orvostörténet közötti összefüggés tekintetében. Érdekes módon adja meg a kapcsolat tekintetében STEUDEL az újszerű választ; szinte évezredekben keresztül az egyetlen természettudományi képzési lehetőséget az orvostudomány nyújtotta, így lényegében a természettudósok túlnyomó része orvos, helyesebben orvos is volt. Ezért elválaszthatatlan az orvostörténettől a tudománytörténet. Martin PLESSNER a természettudomány-történetnek az iszlámtörténettel való szoros kapcsolatát ismertette, rámutatva arra a kevéssé ismert tényre, hogy a nagy arab és perzsa természettudósok tevékenységét csakis az iszlámkultúra akkori fej-

lettsége, „háttére” ismeretében lehet helyesen értelmezni. Valamennyi tudománytörténész önéletrajzában ismételten kifejezésre jut az a vélemény, hogy a tudománytörténet helyes művelésének előfeltétele nem a természettudomány, illetőleg az orvostudomány szakmai ismerete, hanem elsősorban a történettudományi képzettség és „érzék”, minthogy a tudománytörténet egyes korszakaiban mindig a vonatkozó korszak kultúr- és egyéb vonatkozású történetének szerves és attól elválaszthatatlan része — amire egyébként B. STICKER más természettudomány-történettel foglalkozó műveiben is helyesen rámutatott.

BUGYI BALÁZS

Hiller, Helmut: Zur Sozialgeschichte von Buch und Buchhandel. Bonn 1966, Bouvier 213. 1. (Bonner Beiträge zur Bibliotheks- und Bücherkunde 13.)

A cím és a tartalomjegyzék sok érdekeset ígér. Az olvasó olyan tudományos munkát remél kézbe venni, amely a könyv és a könyvkereskedelem szociológiai vonatkozásait, társadalomtörténeti összefüggéseit tárgyalja. Sajnos, csalódnia kell. Helmut HILLER könyve azokra a kiadványokra emlékeztet, amelyek a társadalom- és természettudományok diszciplínáinak hőskorában az anyaggyűjtésre korlátozták törekvéseiket, megelégedtek az adatok, tények és megfigyelések regisztrálásával, a gyűjtött anyagból a következtetések levonását, a törvényszerűségek megállapítását azonban már egy következő nemzedékre bízták.

HILLER művében töménytelen adat szerepel. Foglalkozik a kiadói kezdeményezésnek a német irodalomra gyakorolt hatásával, a visszautasított kéziratokból nagy sikerakké előtörő alkotásokkal, a szakirodalom fejlődéstörténetével, a kiadói jogok adás-vételének okaival és motívumaival, a könyvkiadók és könyvkereskedők előző foglalkozásaival és végül a kiadóknak a szabadságjogokért folytatott harcával, hogy csak a fő fejezetímetek említsem. Mindezek a témák azonban valójában meglehetősen esetleges, bár rendkívül bőséges adatközlésben marulnek ki. Közli például, hogy melyik német kiadó volt korábban — mielőtt könyvkiadásra szánta magát — bankár, orvos, teológus vagy politikus, közli, hogy például a napóleoni időkben melyik német kiadóra miért és milyen ítéletet szabtak ki, vagy hogy a náciizmus idején a Herder Verlag-nak hány kiadványát tiltották be és így tovább, de maga a könyv egésze valahogy hevenyészett, rendszerezetlen s főképpen mindig megáll jelenségek egyszerű regisztrálásánál.

Így is hasznos adattára a német könyvkiadás, sőt a német irodalomtörténet kutatóinak, az e téren nem érintett olvasók számára azonban meglehetősen érdektelen mű.

WIX GYÖRGYNÉ

Vinárek, J. — Těšitel, A.: Knihovny v USA. Praha, 1968. Orbis. 231, 2. 1.

A szerzők UNESCO-ösztöndíjasokként tanulmányozták az amerikai könyvtárakat 1965-ben. Négyhónapos tanulmányútjuk alatt 71 könyvtár és 31 más kulturális intézmény tevékenységével ismerkedtek meg. Tapasztalataik alapján ismertetik az USA könyvtáryének mai legfontosabb problémáit. Behatóan vizsgálják a könyvtárak megváltozott feladatainak társadalmi okait és részletes ismertetést adnak azokról a módszerekről és modern technikai eszközökről, amelyeket új feladataik ellátására a könyvtárak igénybe vesznek.

A második világháború után kibontakozó tudományos-technikai forradalom a háborútól megkímélt USA-ban ölti a legnagyobb méreteket. Különösen az első szovjet szputnyik megjelenése után gyorsul fel az a folyamat, amely a tudomány és a társadalom kapcsolatában strukturális átrendeződést eredményez. A tudomány a korábbi elzárkózásból kilépve a technika és az ipar fejlődésében nélkülözhetetlen hajtóerővé válik. A tudósok szerepe megnő, képzésük, számuk növelése állami érdekké válik. Az egész világból áramló új ismeretek közvetítése és a kutatás szolgálatába állítása egyik lényeges feladatává válik a könyvtáraknak. Az állam felismerte a könyvtárak és a tudományos informálás fontos szerepét, ezért hatalmas anyagi támogatások segítik a tudományos és szakkönyvtárak fejlesztését.

A szüntelen technikai fejlődés a felnőtt dolgozók továbbképzését is napirendre tűzi. A felnőttoktatás elvi alapjainak értelmezésében változás figyelhető meg az USA-ban. A terszerűtlen, individualista továbbképzés helyére egyre inkább a céltudatos, rendszeres önképzés szüksége lép. Fontos feladatot látnak el e téren a könyvtárak.

A szerzők közlik az utóbbi években hozott állami intézkedéseket a legfontosabb könyvtártípusok fejlesztésére és ezek hálózatának kiépítésére.

Ezután a legfontosabb könyvtárfajták legjellemzőbb tevékenységeivel és a legújabb módszerek alkalmazásával ismerkedhetünk meg.

A tudományos információról szólva a szerzők azokról az erőfeszítésekről szá-

molnak be, amelyek azt a célt szolgálják, hogy a tudományos könyvtárak a tudományos információ centrumaivá váljanak. A könyvtárak és a dokumentációs központok közötti szoros együttműködés egyik haladó vonása az USA könyvtáryének.

Az információs központok munkájának összehangolásával foglalkozó intézményeket, a könyvtári tevékenység centralizált formáit, az automatizálás és a mechanizálás problémáit ismertetik a továbbiakban.

A könyvtárosképzésnél a legjellemzőbb alapelv az, hogy a következetesebb elméleti felkészítésre helyezik a súlyt. A könyvtárosiskolák képezik a dokumentátorokat, illetőleg informátorokat is.

Az egyetemi és főiskolai könyvtáraknak a szerzők különös figyelmet szentelnek. Ezeknek nagy előnye a többi könyvtártípussal szemben, hogy nagyobb anyagi forrásaik biztosítják számukra a legjobb ellátottságot, megadják a lehetőséget a szüntelen modernizálásra, a matematikai gépek használatára s ezáltal a legmagasabb szintű szolgáltatásokra.

A könyvtárak építésénél különösen fontos szerepe van a könyvtári tanácsadó specialistának, aki az épület tervezésében és a kivitelezés ellenőrzésében közreműködik. Sorra érintett kérdések: az épület elhelyezése, a kiszemelt telek alkalmassága, az épület szerkezete, az épület és a belső tér jövőbeli átalakíthatóságának követelménye, a felhasznált anyagok, a világítás, a hangszigetelés, a belső klimatizáció stb.

A kötet egyharmadát teszik ki a könyvtári berendezések és technikai eszközök ismertetései: a bútoroktól kezdve az olvasófülkék, irodai gépek, másológépek, audiovizuális segédeszközök, lyukkártyagépek, komputerek leírása, számos illusztrációval.

Minthogy a tudományos-technikai forradalom világjelenség, a szerzők rávilágítanak arra, hogy a szocialista országok könyvtárainak is fel kell készülniök az ebből eredő új feladatok megoldására és nem mellőzhetik az amerikai könyvtárak eredményeit. Azt hiszem, egyetérthetünk a szerzőkkel abban, hogy elkerülhetetlen a nagy könyvtárak modernizálása, bizonyos könyvtári munkák centralizálása. Főként pedig a legszorosabb együttműködés a többi szocialista ország könyvtárainal közös bibliográfiai tájékoztató központok kiépítésére.

SÁRKÁNY ÉVA

Minajev, Javgenij: Ekszlibrisz. Moszkva 1967. Izdatelsztvo Szovjetszkij Hudozs-nik, 118 (2) l. Haránt 8°.

MINAJEV exlibris-monográfiája az egyre gazdagodó szovjet exlibrisirodalomnak

is értékes nyeresége. Első fejezetében az orosz exlibris történetét foglalja össze a XV. századtól (DOSZIFEJ exlibrise) a Szovjetunió megalakulásáig. Önálló kutatást e területen nem végeztet ugyan a szerző, de a már korábban feltárt anyagot ügyesen foglalja össze. A könyv második fejezete a szovjet exlibris történetét adja egészen napjainkig és a szovjet exlibris minden jelentősebb művelőjéről megemlékezik. E fejezetnek főleg a szovjet exlibris kezdeti, 1917–1930 közötti időszakára vonatkozó megállapításai és adatközlései értékesek. A monográfia harmadik része a külföldi exlibris történetéről ad összefoglalást; Németország, Franciaország és Anglia exlibris-történetéről részletesen emlékezik meg, míg az olasz, belga, csehszlovák és lengyel exlibrisről csak vázlatosan szól. Kár, hogy a magyar exlibrisművészetről keveset ad és mindössze NAGY Árpád, DRACHOS István, FERY Antal, Gy. SZABÓ Béla, STETTNER Béla és KAVECZKY Zoltán nevét említi, pedig a magyar exlibrisművészetről a nemzetközi exlibrisirodalomban is sok jelentős cikk áll rendelkezésére. Sajnos,

a kötet sok illusztrációja között sem akad magyar! A munka negyedik fejezete az exlibrisgyűjtésről szól és a nevesebb szovjet exlibrisgyűjtőket és gyűjteményeket ismerteti, de megemlékezik a szovjet szakírókról és exlibrisirodalomról is. E rész értékes adalékokat közöl a szovjet bibliofília történetéhez is.

MINAJEV könyve tartalmi értékén túl kiállításra szempontjából is figyelmet érdemel. A szövegrész mindkét oldalon a belső egyharmadot foglalja el, szürke alányomással, míg a fehéren hagyott részeket oldalról oldalra a jól kiválasztott illusztrációkat találhatjuk. A kötet 120 illusztrációja az orosz nyelvet nem ismerőknek is hasznossá teszi a kézikönyvet, mert az illusztrációkon keresztül is figyelemmel kísérhető úgy az orosz és a szovjet, mint a külföldi exlibrisművészet fejlődése.

A monográfia példányszáma — 10 000! — arra enged következtetni, hogy az exlibris iránti érdeklődés egyre nő a Szovjetunióban is. Ezt egyébként az exlibris-kiállítások számának szaporodása is bizonyítja.

GALAMBOS FERENC

BIBLIOGRÁFIÁK

Magyar hírlapok és folyóiratok jegyzéke. — Index Periodicorum Hungaricorum. 1965. (Szerkesztette Szűcs Jenőné). Közreadja az Országos Széchényi Könyvtár. Budapest, 1968. OSZK Sokszt. 133 p. 28 cm.

A magyar nemzeti bibliográfia sokszor felemlített hiánya nyer átmenetileg pótlást a fenti jegyzék megjelentetésével. Azért mondjuk, hogy átmenetileg, mivel újabb és újabb folyóiratok, illetve átfogóbb kifejezéssel élve: periodikumok jelennek meg Magyarországon, és így egy-két év múlva már időszerű lesz a jelen kiadvány bővített, esetleg 1970. évi állapotot tükröző kiadására gondolni.

Való igaz az is, hogy a periodikumok bibliográfiai számbavétele sokszor hiányolt feladat. E hiányok pótlására, mint ismeretes, és amint azt a Magyarország Időszaki Sajtójának Könyvészete gyűjtőcím alatt megjelent sorozat első száma (DEZSÉNYI Béla: *A magyar hírlapirodalom első százada*. Bp., 1941) hátlapján olvashatjuk, jól átgondolt terv állt rendelkezésre. Sajnos, a II. világháború nyugtalan évei a program megvalósítását megakadályozták. Így tehát a periodikum-bibliográfia mind a mai napig hiányként jelentkezik. Ezért kell különös örömmel fogadnunk a fenti kiadványt, és ha bírálattunk egy és más vonat-

kozásban a kiadvány gyöngéire is rá kíván mutatni, tesszük ezt éppen a kiadvány fontosságának tudatában, annak tudatában hogy egy bírálatra érdemes, jelentős vállalkozásról van szó.

A kiadvány — amint előszavából értesülünk — nem tartalmaz részletes, bibliográfiai igényű címlírásokat, hanem csak egyszerűsített, rövidített felvételeket. Csak a cím, alcím, közreadó testület, évfolyamjelzés, év, megjelenési hely szerepelnek a megadott adatok között. A betűrendes jegyzékben való eligazodást egyébként a címváltozásokról és a címváltozatokról készített utalók könnyítik meg, melyek mindazonáltal beleépülnek az egész címanyag betűrendjébe. A kötetbe felvett periodikumok betűrendjétől függetlenül, a kötet végén még egy betűrendet találunk. Ez az utóbbi a közreadó testületek címananyagát közli. Meg kell vallanunk, hogy ez utóbbi mutató napi munkánk során több ízben igen hasznos volt: a periodikumok esetén ugyanis nem ritkaság az, hogy egyik-másik igen költői cím alatt fut. Persze olyan költői folyóirat-címekkel, mint a múlt században (*Hölgyfutár* stb.) ma már nem találkozunk, de még az ilyen egyszerűbb címek fejbentartása, mint *Magyar Sajtó*, *Typographia* stb. sokszor ne-